

Avrupa'da cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık

COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS
COMMISSAIRE AUX DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Avrupa'da cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık

Bu çalışmada dile getirilen düşünceler yazar(lar)ın sorumluluğundadır ve Avrupa Konseyi'nin resmî politikasını yansıtmıyor olabilir.

Bu yayının tamamının veya bir kısmının çoğaltılması veya tercümesi ile ilgili tüm talepler için Avrupa Konseyi İletişim Müdürlüğüne (F-67075 Strasbourg Cedex veya publishing@coe.int) başvurulmalıdır. Yayınla ilgili diğer tüm yazışmalar İnsan Hakları Komiserliği Ofisine gönderilmelidir.

Kapak tasarımı ve yerleştirme: Avrupa Konseyi Belgeler ve Yayınlar Üretim Bölümü

Yayının İngilizce baskısı için: <http://book.coe.int>
İngilizce pdf olarak indirmek için: www.commissioner.coe.int

© Avrupa Konseyi, Eylül 2011
Avrupa Konseyinde basıldı.

Önsöz

Avrupa'da birçok kişi gerçek ya da algılanan cinsel yönelimi ya da cinsiyet kimliği yüzünden damgalanıyor ve evrensel insan haklarından tam olarak yararlanamıyor. Bazıları nefret suçlarının mağduru oluyor ve diğer vatandaşlar tarafından sokakta saldırıya uğradıklarında koruma alamayabiliyorken bazılarının örgütlerinin dernekleşmesi engelleniyor ya da barışçıl toplantı ve gösteri düzenlemeleri yasaklanıyor. Bazı insanlar, cinsel yönelimleri ya da cinsiyet kimlikleri yüzünden işkence görme ya da idam edilme riski altında oldukları ülkelerden kaçıp Avrupa Konseyi üyesi ülkelere gelmişlerdir. Homofobik ve transfobik söylemlere, ayrımcılığa ve şiddete karşı kanaat önderlerinin ve önde gelen politikacıların pek azı sağlam bir duruş sergiledi.

Çoğu kez bunları ve diğer sorunları Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin yetkilileriyle konuştum. Lezbiyen, gey, biseksüel ve trans (LGBT) bireylerin karşılaştığı sorunlar hakkındaki ciddi kaygılar, ülke izleme raporlarımda ve tematik yayınlarda dile getirildi. Aynı zamanda trans bireylerin yüzyüze geldiği özgül insan hakları meseleleri hakkında da bir tartışma başlattım.

Ne yazık ki, yetkililerle bu meseleler üzerine sağlıklı bilgiye dayalı bir tartışma yürütmek için mevcut nesnel veri ve bilginin çok az olduğunu tekrar tekrar farkettim. Bu nedenle Komiserliğim, Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkede homofobi, transfobi, ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılıkla ilgili durum üzerine kapsamlı bir araştırma başlattı. Bu rapor, daha kapsamlı bir başka sürümle birlikte, bu araştırmanın sonucu ve üye ülkelerdeki LGBT bireylerin durumunun sosyo-yasal bir çözümlemesini içeriyor. Araştırma, üye ülkelerdeki kamu yetkilileri, ulusal insan hakları kurumları, sivil toplum örgütleri (STÖ'ler) ve akademik uzmanlar tarafından sağlanmış veri ve bilgilere dayanıyor.

Tüm bu örgüt ve kişilere etkin katılımlarından ve gelecekteki katkılarından ötürü şükranlarımı sunuyorum. Avrupa Birliği üyesi 27 ülke hakkındaki elindeki araştırma ve veriyi paylaşan Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA), özel bir teşekkürü ve takdiri hak ediyor. Bu sayede, ilgili uzmanlık alanları ve tamamlayıcı kapasiteler etkin biçimde kullanılmış oldu.

Bu raporda kullanılan standartlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararları ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ve Parlamenter Meclisinin yakın tarihli tavsiye kararlarına dayanıyor. Avrupa Birliğinin çeşitli kurumları, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Birleşmiş Milletler, LGBT bireylere yapılan muameleye ilişkin kaygılarını ifade etti. Rapor, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığa karşı üye ülkelerin daha fazla adım atması gerektiğini açıkça gösteriyor. Ayrıca homofobi ve transfobiyle mücadelede etkin önlemler almak için bir bilgi tabanı sağlıyor.

Birçok insanda, LGBT bireylerin evrensel insan haklarından tamamen yararlanabilmesini tartışmaya karşı bir direnç var. Bu, gözde bir insan hakları konusu olmasa bile, tartışmayı ilerletme ve somutlaştırmanın zamanı geldi. Bu raporda sunulan gerçeklerden yola çıkarak, yetkililerle ve diğer paydaşlarla birlikte, LGBT bireylerin insan haklarına saygıyı geliştireceğimiz yapıcı bir diyalogu iple çekiyorum.

Thomas Hammarberg

Özet

Bu rapor homofobi, transfobi, ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık hakkında Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkede şimdiye dek yapılmış en geniş kapsamlı çalışmanın sonucudur. Bulgular, altı tematik bölüm ve ardından, ileriye dönük sonuçlar halinde sunulmuştur. Komiserin, çalışmanın bulgularından çıkan meselelere ilişkin tavsiyeleri raporun başında görülebilir.

Tutumlar ve algılar

47 ülkenin hepsinde homofobik ve transfobik tutumlar saptandı, ancak tutumlar aynı ülke içinde ve ülkeden ülkeye belirgin farklılıklar gösteriyor. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin ne olduğuna dair önyargılı, çağdışı ve yanlış bilgiler, ve LGBT bireyler hakkında medyada ve ders kitaplarındaki basmakalıp tasvirler olumsuz tutumların biçimlenmesine katkıda bulunuyor. Çeşitli üye ülkelerde de LGBT bireylere yönelik zaman zaman nefrete varan kışkırtıcı ve saldırgan söylemler saptandı. LGBT bireyler birçok kez kamuya, dine, ve geleneksel cinsiyet ve aile kavramlarına tehdit olarak betimlendi. Bu türden konuşmalar resmî ağızdan nadiren kınandı.

LGBT bireylerin görünmezliği ve LGBT'lerin insan hakları durumuna ilişkin ciddi bir tartışmanın bulunmayışı, bu raporda tekrar eden konular. Birçok LGBT birey okulda, işte, mahallesinde ya da ailesindeki olumsuz tepkilerden korkarak gündelik hayatında cinsel yönelimini ya da cinsiyet kimliğini gizli tutuyor. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinin kamusal olarak bilinmesinin ayrımcılık, taciz, reddedilme ve hatta şiddete yolaçağından korkuyorlar.

Yasal standartlar ve uygulamaları

Çok sayıda üye ülke cinsel yönelim ve daha az olsa da cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı yasaklayan yasal ve diğer önlemleri kanunlaştırmış bulunuyor. Üye ülkelerin çoğunluğu (38), uluslararası standartlar ve Avrupa standartları doğrultusunda cinsel yönelimin, ayrımcılık karşıtı genel ve kısmî mevzuattaki ayrımcılık temellerinden biri olduğunu kabul etti. Yaklaşık dokuz üye ülke LGB bireyleri ayrımcılığa karşı korumuyor gibi görünüyor. 47 üye ülkenin daha azı, yani 20'si cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı, ayrımcılık karşıtı mevzuatında cinsiyet kimliğini ya açıkça belirterek, ya da "cinsiyet", "toplumsal cinsiyet" ya da "başka ayrımcılık temeli" terimlerinin yorumu olarak tanıyarak kapsıyor. Diğer 27 üye ülkede ise, ayrımcılık karşıtı mevzuat trans bireylerin korunması konusunda ya sessiz kalıyor ya da mevzuat bu konuda belirsiz.

Üye ülkelerde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli ayrımcılığa ilişkin resmî istatistik ve veriler sınırlı. Eşitliği geliştirme amaçlı ulusal kurumların hepsinin cinsel yönelime dayalı ayrımcılık şikayetlerini kabul etmek için açık bir yetkisi yok ve daha da azının, cinsiyet kimliğini bir ayrımcılık temeli olarak kapsayan açık bir yetkisi var.

Koruma: şiddet ve sığınma

LGBT bireyler, özellikle halka açık yerlerde, ciddi şekilde nefret suçuna ya da nefret saikli bir olaya maruz kalma riski taşıyor. Şiddet, aile ortamında da vuku bulabiliyor. Ayrıca, bazı devlet görevlileri, örneğin polis, LGBT bireylere yönelik şantaj ve taciz olaylarına karışmış bulunuyor.

Bu türden nefret saikli suç ve vakaları etkin biçimde soruşturacak eğitimi olmayabilen kolluk kuvvetlerine duyulan güvensizlik yüzünden LGBT bireyler çoğunlukla bu tür şiddet olaylarını yetkili makamlara bildirmiyor.

Homofobik ve transfobik vakalar ya da nefret suçları çoğu üye ülkede resmî nefret suçu istatistiklerine yansımıyor. Cinsel yönelim temelli nefrete, şiddete ya da ayrımcılığa kışkırtma, yalnızca 18 üye ülkede ceza gerektiren bir suç sayılıyor. Benzer şekilde, kabahatlerde homofobik kasıt da yalnızca 14 üye ülkede ağırlaştırıcı unsur olarak kabul ediliyor. Cinsiyet kimliği ya da transfobik nefret suçu ise yalnızca iki üye ülkenin nefret suçları mevzuatında açıkça ele alınmış.

Cinsel yönelim ve/ya cinsiyet kimliğine bağlı olarak suçlu sayılma ve zulüm yüzünden pek çok LGBT birey memleketlerinden kaçmış bulunuyor. Otuzüç ülke sığınma taleplerinde cinsel yönelimi bir zulüm gerekçesi olarak tanıırken, yalnızca altı üye ülke cinsiyet kimliğini aynı şekilde tanıyor. Çoğunlukla göçmen bürosu yetkililerinin, menşe ülkelerdeki LGBT bireylerin durumuna ilişkin yetersiz bilgiye sahip olması yüzünden LGBT bireyler sığınma başvurusu sürecinde özel zorluklarla karşılaşılıyor. Bazı yetkililerin, LGBT bireylerin cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliklerini gizli tutarlarsa risk altında olmayacakları kanaatinde oldukları görülüyor. LGBT sığınmacılar, sığınma merkezlerinde de zorluklarla karşılaşılıyor ve diğer başvuru sahipleri tarafından da tacize uğrayabiliyorlar.

Katılım: toplantı, ifade ve örgütlenme özgürlükleri

LGBT bireyler toplu olarak görüşlerini ifade etmeye, gösteri yürüyüşleri için serbestçe biraraya gelmeye veya toplanmaya kalkıştığında, şiddet içeren ve ayrımcı tepkiler ortaya çıkmış bulunuyor. Çoğu üye ülkede LGBT bireylerin toplantı, ifade ve örgütlenme özgürlüklerine riayet ediliyor. Ancak birkaç ülkede bu özgürlükler ihlal edildi. 12 üye ülkede LGBT sokak eylemlerine yasaklar ya da idarî engeller uygulandığı saptandığı gibi, bazı durumlarda polis barışçıl eylemcileri şiddetli saldırılardan korumada başarısız oldu. Beş üye ülkede LGBT derneklerinin kayıt edilme girişimlerine engellemeler ve/ya geri çevirmeler belirlendi, ancak bazı durumlarda mahkemeler daha sonraki bir aşamada bu yasakları bozdu. Üç üye ülkede ifade özgürlüğü ihlali bildirilirken üç üye ülkede de “eşcinsellik propagandası”nı suç olarak tanımlama girişimi tespit edildi.

Mahremiyet: cinsiyet tanınması ve aile hayatı

Trans bireyler yasal cinsiyet tanınması süreçlerinde belirgin sorunlarla karşılaşılıyor. En az 10 üye ülkede bunu düzenleyen herhangi bir mevzuat belirlenemedi. Başka 13 üye ülkede, mevzuatın olmadığı ya da yetersiz olduğunun belirlenmesine rağmen, trans bireyler mahkeme kararları ya da belli idarî uygulamalar aracılığıyla yeni cinsiyetlerini yasal olarak tanıtabiliyorlar. Yirmi dokuz üye ülke yasal cinsiyet tanınması için önkoşul olarak kısırlığa yolaçan ameliyatı şart koşarken, 15 üye ülke de trans bireylerin evlenmemiş ya da boşanmış olmasını şart koşuyor, ki bu da boşanmadan sonra çiftleri yasal olarak tanınan bir ilişkiden mahrum bırakabiliyor.

Evlenmek isteyen hemcins çiftler yedi üye ülkede bunu yapabiliyor (cinsiyet açısından nötr evlilik). Başka 13 ülkede ise bir çeşit tanınma sağlayan kayıtlı birlikteliğe girebiliyorlar. Evliliğe ya da kayıtlı birlikteliğe erişilememesi hemcins çiftleri, farklı cins çiftlere verilen haklardan ve yardımlardan mahrum bırakıyor. Bunun, ayrıca çocuğu olan hemcins çiftlere de etkileri var çünkü eşlerden birinin velâyet hakkı, miras ve varis konumu olmayabiliyor, oysa bunların çocuğun yararı göz önünde bulundurularak garanti altına alınması gerekiyor. On üye ülke hemcins çiftlere ikinci ebeveynin evlat edinmesi iznini verirken, 35 ülke buna erişim sağlamıyor. İki üye ülke kayıtlı hemcins çiftlere sadece bazı ebeveynlik yetki ve sorumluluklarını veriyor, ancak evlat edinme mümkün değil.

Sağlık hizmetlerine, eğitime ve istihdama erişim

LGBT bireyler depresyon, anksiyete ve ıstırap çekmeye daha yatkın oluyor. LGBT bireyler için intihar ve intihar girişimi oranları, özellikle de gençlerde, karşıcinsel (heteroseksüel) emsallerinden daha yüksek. LGBT bireyler sağlık hizmetlerine erişim konusunda da hastayla doktor arasındaki güvensizlik, sağlık personelinin sorunlu tutumları ve eşcinsellik ve transseksüelliğe yönelik çağ dışı yaklaşımlara bağlı olarak sorun yaşıyor. Uluslararası tıbbî sınıflandırmalara aykırı olarak bazı resmî ders kitapları eşcinsellikten hastalık olarak sözediyor. Transseksüellik bazı uluslararası sınıflandırmalara göre zihinsel bozukluk sayılmaya devam ediyor. 13 üye ülkede yeniden cinsiyet tayini işlemi için sağlık tesisleri ya yok, ya da yetersiz. En az 16 ülkede sağlık sigortası yeniden cinsiyet tayini işlemini karşılamıyor. Kalan ülkelerde masraflar kısmen ya da tamamen karşılanıyor.

Eğitim sisteminde LGBT bireylere karşı akran zorbalığı (bullying), bir gerçeklik. Okullarda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği hakkında nadiren nesnel bilgi veriliyor. LGBT bireylere yönelik ayrımcılık ve taciz, istihdam alanında da yaşanıyor. Üye ülkelerin çoğunluğu istihdam alanındaki ayrımcılık karşıtı mevzuatına cinsel yönelimi dâhil ettiği halde, cinsiyet kimliği genelde cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet temelinde yalnızca kısmen dâhil ediliyor. Bazı üye ülkelerde sendikalar ve işverenler bu uygulamalarla mücadele etmek için önlemler aldı. Trans bireylerin cinsiyet kimliği tarihçesine ilişkin kişisel açıdan hassas verilerin gizliliği nadiren garanti altına alındığından, trans bireyler emek piyasasına erişimde özel sorunlarla karşılaşılıyor.

Öneriler

Komiserin önerileri bu raporun bulgularına dayanıyor ve homofobi, transfobi ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı önlemek ve bunların üzerine gitmek için üye ülkelerin politika oluşturmalarına yardımcı olacak tavsiyeler içeriyor.

İnsan Hakları Komiserinin önerileri, Avrupa Konseyi üyesi ülkelerdeki yetkililerin aşağıdakileri yapmaları gerektiği yönündedir:

1. Tutumlar ve algılar

- 1) Kamu önünde LGBT bireylere yönelik insan hakkı ihlallerine karşı sağlam bir duruş sergilemeleri ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili meselelerde, örneğin insan hakları eğitimi ve farkındalık artırıcı kampanyalar yoluyla, saygıyı geliştirmeleri.
- 2) Medya tarafından LGBT bireyler ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili meseleler hakkında gerçeklere dayanan, nesnel ve profesyonel habercilik yapılmasını teşvik etmek için adımlar atmaları.

2. Yasal standartlar ve bunların yaşama geçirilmesi

- 1) Uluslararası insan hakları yükümlülüklerini, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapmadan yerine getirmeleri. Yogyakarta İlkeleri, insan hakları standartlarını cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili olarak yaşama geçirmek için yol göstermesi açısından yararlı bir araçtır. Üye ülkelerin ayrıca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek, ayrımcılığın genel olarak yasaklanmasına ilişkin 12 No.lu Protokol'ü imzalayıp onaması teşvik edilir.
- 2) Kapsamlı bir ulusal ayrımcılık karşıtı yasa çıkartmaları ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini yasaklanmış ayrımcılık gerekçeleri arasına dâhil etmeleri. LGBT bireyleri temsil eden STÖ'lere danışılmalı ve bu STÖ'ler mevzuatın oluşturulması ve hayata geçirilmesi için belirlenecek idâri önlemlerin hazırlanması sürecine dâhil edilmelidir.
- 3) Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı önlemek için, ayrımcılığı yasaklayan yürürlükteki mevzuatla olası uyumsuzlukları tespit edip düzeltmek için ulusal mevzuatı elden geçirmeleri. Mevzuatta hâlen mevcutsa hemcinsler arası cinsel etkinliğin ayrımcı bir biçimde suç sayılmasını ortadan kaldırmaları.
- 4) Eşitliği ve ayrımcılığın engellenmesini geliştirmek için bağımsız ulusal kurumlar kurmaları. Bu kurumların yetkilerinin kapsamı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı içermelidir.
- 5) Ayrımcılık karşıtı ulusal mevzuatın ne kadar etkin biçimde hayata geçirildiğini denetlemeleri ve ulusal insan hakları kurumlarını, eşitliği geliştiren ulusal kurumlar ve LGBT bireyleri temsil eden örgütler de dâhil, bu denetleme işleminin içine katmaları. Bu amaçla, usûle uygun bir denetleme mekanizması devreye sokulmalıdır.

3. Koruma: şiddet ve sığınma

- 1) Önyargı saikli suçlar ve nefret söylemi hakkındaki ulusal mevzuata homofobik ve transfobik nefreti olası saikler olarak açıkça dâhil etmeleri. Algılanan ya da gerçek cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliği yüzünden bireyleri ya da insan gruplarını hedef alan suçlar cezalandırılmalı ve önyargı saiki de ağırlaştırıcı koşul olarak hesaba katılmalıdır.
- 2) Homofobi ve transfobiyle ilgili önyargı saikli suç, söylem ve vakaları etkin biçimde soruşturmaları. Bu amaçla emniyet görevlileri ve yargı mensuplarına özel eğitim sağlanmalıdır.
- 3) Homofobi ve transfobiyle ilgili nefret saikli suç, söylem ve vakalara ilişkin sistemli olarak veri toplanması geliştirilmeleri. Homofobik ve transfobik suçlar, söylem, vakalar ve şikayetler hakkındaki veriler, diğer nefret saikli suç, söylem ve vakalardan net bir biçimde ayrılmalıdır.
- 4) Cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliğine dayalı zulmün ya da sağlam nedenlere dayanan bir zulüm korkusunun, mülteci statüsü ve sığınma vermek için geçerli bir neden olabileceğini tanımaları. LGBT sığınmacılara yapılan, cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliklerine ilişkin kanıt sunma amaçlı gereksiz yere istilacı testlerden kaçınılmalıdır.
- 5) Sığınma işlemi sırasında LGBT sığınmacılara saygılı, bilgili ve duyarlı biçimde davranabilmeleri için sığınma görevlilerine ve ilgili diğer çalışanlara uzmanlık ve eğitim sağlamaları. İşlemler, LGBT sığınmacıların cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliklerini ifşa etme konusunda kendilerini güvende hissedecekleri şekilde düzenlenmelidir.
- 6) LGBT sığınmacıların sığınma merkezlerinde yaşadığı toplumsal tecridi, şiddeti ve ayrımcılığı ele almaları ve özgül sağlık hizmeti ihtiyaçlarını karşılamaları.

4. Katılım: toplantı, ifade ve örgütlenme özgürlükleri

- 1) LGBT bireyler tarafından düzenlenen ya da cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili meselelere odaklanan barışçıl Onur şenlikleri ve diğer halka açık etkinliklerin, kamu yetkililerinin ayrımcı önlemlerine maruz kalmadan gerçekleştirilmesini sağlamak sûretiyle LGBT bireylerin fiilî hakkı olan toplantı özgürlüğünü gözetmeleri. Bu tür etkinliklerin düzenlenmesine engel olmak için yapılan, yasal ya da idarî önlemlerin kötüye kullanımına varan uygulamalar önlenmelidir.
- 2) LGBT bireyler tarafından ve onlar için düzenlenen barışçıl Onur gösterilerinin veya halka açık etkinliklerin katılımcıları için, saldırılara ve şiddet içeren karşı gösterilere karşı etkin koruma sağlamaları.
- 3) Özellikle LGBT bireyleri temsil eden ya da cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili konularda çalışan sivil toplum örgütlerinin, kamu yetkililerinin ayrımcı önlemlerine maruz kalmadan kurulup faaliyet gösterebilmesini sağlamak sûretiyle LGBT bireylerin fiilî hakkı olan toplantı özgürlüğünü gözetmeleri. Bu STÖ'lerin tescilini orantısız biçimde uzun ve zor bir hâle getiren idarî işlemler önlenmelidir.
- 4) Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilgili meseleler hakkında, basın, yayın, sözlü ve yazılı bildirimler, sanat ve diğer medya gibi her türlü ifade biçiminde bilgi alma ve verme olasılığını garanti altına almak sûretiyle fiilî ifade özgürlüğü hakkını gözetmeleri. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin fiilî bilginin yayım ve dağıtımını suç haline getiren her türlü hüküm yürürlükten kaldırılmalıdır. LGBT bireylerin ifade özgürlüğü hakkından yararlanmalarına yönelik hukuk dışı müdahaleler cezaî kovuşturmayla tâbî olmalıdır.

5. Mahremiyet: cinsiyet tanınması ve aile hayatı

- 1) Trans bireylerin tercih ettiği cinsiyeti yasal olarak tanımaları ve trans bir bireyin doğum belgesinde, nüfus kayıtlarında, nüfus cüzdanlarında, pasaportlarda, eğitim sertifikalarında ve diğer benzer belgelerde hızlı ve şeffaf usûller geliştirmeleri.
- 2) Bireyin özerkliği, sağlığı ya da esenliğine ciddi biçimde zarar verebilen kısırlaştırma ve diğer zorunlu tıbbî işlemlerin, trans bireyin tercih ettiği cinsiyetinin yasal olarak tanınması için şart koşulması uygulamasını kaldırmaları.
- 3) Trans bireyin tercih ettiği cinsiyetinin yasal olarak tanınması için bekâr olması ya da hâlihazırda evli bireyler için boşanmasının şart koşulmasından vazgeçmeleri.
- 4) Trans bireylerin yasal olarak tanınan cinsiyetleri doğrultusunda evlenme haklarını etkin biçimde kullanma hakkına riâyet etmeleri.
- 5) Hemcins birlikteliklerini tanıyarak, karşı cins birlikteliklerine ya da evliliklerine verilen, sosyal güvenlik, çalışma ve emeklilik ödenekleri, serbest dolaşım, aile birleşmesi, ebeveyn hakları ve miras gibi hak ve yardımları hemcins birlikteliklere de veren mevzuatı çıkartmaları.
- 6) Çocuğun yararını gözetme ilkesine uygun olarak hemcins çiftlere ve LGBT bireylere, bir çocuğu evlât edinebilmek üzere değerlendirmeye alınmaları için, ayrımcılık yapmadan diğer adaylarla benzer fırsatlar sunmaları.
- 7) Hemcins ebeveynlerin ayrı ayrı ya da birlikte ebeveynlik haklarını, velâyet ve gözetim hakları da dâhil olmak üzere, cinsel yönelimleri ya da cinsiyet kimliklerine dayalı ayrımcılıkta bulunmadan tanımaları. Trans bireylerin ebeveynlik haklarına, tercih ettikleri cinsiyetin yasal olarak tanınmasından sonra da riâyet edilmeye devam edilmelidir.
- 8) LGBT bireylere, cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliklerine dayalı olarak ayrımcılıkta bulunmadan, yardımla üremeye erişim izni vermeleri.
- 9) Toplumsal içermeyi, saygıyı ve güvenliği geliştirmek için, LGBT üyeleri bulunan ailelere yeterli destek sağlamaya çalışmaları.

6. Sağlık hizmetlerine, eğitime ve istihdama erişim

- 1) Eşcinselliği bir hastalık ya da rahatsızlık olarak gösteren çağ dışı sınıflandırma sistemlerini ortadan kaldırmaları.
- 2) Trans bireylerin kendi kaderini tayin hakkı ve erişilebilecek en yüksek sağlık standartları hakkından etkin biçimde yararlanabilmelerinin önündeki engelleri gidermeyi gözönünde bulundurarak, trans sağlık haklarına erişim için şart koşulan tüm zihinsel bozukluk teşhisi koşullarını yeniden gözden geçirmeleri.
- 3) LGBT bireylerin saygınlığını olduğu kadar özel sağlık gereksinimlerini ve sağlık seçimlerini de gözetmenin önemini, sağlık çalışanlarının eğitimine dâhil etmeleri.
- 4) Hormon terapisi, ameliyat ve psikolojik destek gibi yeniden cinsiyet atama işlemlerini, bilgilendirilmiş rıza olması koşuluyla trans bireyler için erişilebilir kılmaları ve masrafların sağlık sigortası tarafından karşılanmasını sağlamaları.
- 5) Okullarda LGBT bireylere yönelik saygıya ve toplumsal içermeye önyak olmaları ve okullarda ve diğer eğitim ortamlarında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin konular hakkında nesnel bilgiyi teşvik etmeleri.

- 6) LGBT öğrencilere ve çalışanlara yönelik akran zorbalığı ve tacizle mücadele etmeleri. Okullar LGBT öğrenciler ve çalışanlar için güvenli bir ortam olmalı ve öğretmenler LGBT öğrencilere yönelik akran zorbalığına ve tacize etkin biçimde tepki göstermek için araçlarla donatılmalıdır.
- 7) Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılıkla mücadeleyi hedefleyen ilkeler ve uygulamaları teşvik etmeleri; aynı zamanda da işyerinde çeşitliliği geliştiren ve LGBT çalışanların işyerinde tamamen içerilmesini ve saygı görmesini destekleyen girişimleri de teşvik etmeleri.
- 8) Trans bireylerin cinsiyet kimliklerine dair kişisel açıdan hassas verilerin ifşaatıyla ilgili olarak gizliliklerinin gözetilmesini garanti altına almak ve trans bireylerin işyerinde uğradığı dışlanma ve ayrımcılığı bitirmeye yönelik önlemleri teşvik etmek suretiyle emek piyasasına erişim haklarını gözetmeleri.

7. Araştırma ve veri toplama

- 1) Hayatın her alanındaki cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığına ilişkin sistematik araştırma ve bölümlere ayrılmış veri toplamayı teşvik etmeleri. Genel tutum anketlerine ve kamuoyu yoklamalarına LGBT'yle ilgili sorular dâhil edilmelidir.
- 2) Her türlü hassas verinin toplanmasında LGBT bireylerin, özel hayatına saygı gösterilmesi hakkını koruyacak tedbirleri uygulamaya koymaları.

Giriş

Bu rapor homofobi, transfobi ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık hakkında Avrupada şimdiye kadar yapılmış en geniş kapsamlı araştırmanın sonuçlarını sunar.¹ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği tarafından yayınlanan rapor, Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkeyi kapsamaktadır. Öncelikli olarak 2004 – 2010 dönemine odaklı araştırma ve veri toplamaya dayanıyor, ancak bu dönemin öncesine ilişkin bazı önemli veriler de dâhil edildi. Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde 31 Aralık 2010'dan sonra gerçekleşen politika ve mevzuat değişiklikleri sistematik olarak dikkate alınmadı.

Araştırma ve veri toplama sürecinde iki aşama oldu. Birinci aşama hukukî mâhiyetteki bilgi ve verinin (mevzuat ve içtihat) toplanması ve karşılaştırmalı olarak çözümlenmesine odaklandı. Bu araştırma masabaşı araştırması şeklinde ve ulusal hukuk danışmanları tarafından yürütüldü. İkinci aşamaysa sosyolojik mâhiyetteki bilgi ve verinin (mevzuat ve içtihat) toplanması ve karşılaştırmalı olarak çözümlenmesine odaklandı. Araştırmanın sosyolojik bölümünün amacı, 47 üye ülkedeki lezbiyen, gey, biseksüel ve trans (LGBT) bireylerin gündelik hayatlarına ilişkin veri toplamaktı. Araştırmanın bu bölümü masabaşı araştırması ve üye ülkelere saha ziyaretleri yoluyla yürütüldü. Araştırma ve veri toplama süreci uluslararası danışmanlık şirketi COWI tarafından koordine edildi.

Saha ziyaretleri sırasında her üye ülkedeki kilit paydaşlarla yarı yapılandırılmış nitel görüşmeler yapıldı.² İlgili paydaşlar sözlü beyanların yanısıra yazılı malzeme de sağlayarak sözkonusu meseleler hakkında genel bir bakış sundu. Başlangıç olarak, mevcut resmî veri ve istatistiğe ulaşabilmek için ulusal yetkililerin temsilcileriyle görüşüldü, ki bunlar çoğu durumda Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ya da Sağlık Bakanlığı'nda çalışan görevlilerdi. Bu verilerin içinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık, homofobi ve transfobi vakalarıyla ilgili bilgiler kadar, ilgili ulusal politikalar, eylem planları, ve ayrımcılıkla mücadele ve insan haklarını geliştirmeye ilişkin "olumlu uygulamalar"la ilgili bilgiler de vardı. Bu görüşmeler bilgi toplamayı, ama aynı zamanda da muhatapların homofobi, transfobi ve ayrımcılığa dair ülke çapındaki durum hakkındaki farkındalığını ölçmeyi hedefliyordu. Birçok muhatap bu araştırmanın yararını vurguladı ve birçok durumda paylaşacak pek fazla istatistik ve veri olmamasına rağmen veri toplama sürecine yapıcı biçimde katıldı. Kamu yetkilileri araştırmaya katkılarında genel olarak işbirliğine açık oldular.

LGBT bireyleri temsil eden örgütlerle (LGBT örgütlerinin yanısıra insan hakları sivil toplum örgütleri) de görüşüldü. LGBT örgütlerinin temsilcileri toplanan bilgiler üzerine kendi görüşlerini sundu ve başka materyallere de dikkat çekti. LGBT bireyler için mevcut durumun çeşitli yönleri hakkında pratik deneyime ve bilgiye sahip olan LGBT örgütleri kıymetli bir veri kaynağı oldu, özellikle de araştırma ve/ya resmî verilerin sınırlı olduğu durumlarda. Uluslararası Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks Derneği'nin Avrupa Kısmı (İLGA Avrupa) ve Trans Avrupa (TGEU)

1. Bu projeye gönüllü katkılar, Almanya, Belçika (Flaman Hükümeti), Birleşik Krallık, Finlandiya, Hollanda, İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı (SIDA), İsviçre ve Norveç tarafından sağlandı.

2. Andora hariç. Andora'da saha ziyareti gerçekleşmedi (bunun yerine telefon görüşmeleri yapıldı). Ayrıca, Rusya Federasyonu'na yapılan saha ziyareti sırasında Rus yetkililerle görüşmeler gerçekleşmedi. Ulusal katkılarda (sosyolojik raporlarda), görüşme yapılan muhataplar hakkında ülke başına kesin bir genel bakış verildi.

ek bilgi sağladı. Ayrıca, İLGA Avrupa ve Trans Avrupa'yla araştırma tasarımı ve uygulanması konusunda düzenli aralıklarla istişareler gerçekleşti.

Bundan başka, saha ziyaretleri sırasında ulusal insan hakları kurumlarıyla (yani ulusal insan hakları enstitüleri, kamu denetçiliği kurumları ve eşitlik kurulları) görüşüldü. Bu rapor, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılıkla mücadeleyle hâlen bu kurumların tamamının meşgul olmadığını gösterse de, toplantılar yine de yararlı oldu. Bu ulusal kurumların temsilcileri, bir kez daha, bu alanda daha çok uğraşılması gerektiğini birçok kereler vurguladı.

Her bir ülke için toplanmış bilgi ve verilere dayanarak, Avrupa Konseyi üyesi her ülke için bir hukukî ve bir sosyolojik rapor oluşturuldu. Avrupa Birliği üyesi 27 ülke için bu rapor, esasen Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA) tarafından yürütülen araştırmadan yararlandı. 2008, 2009 ve 2010 tarihli ilgili FRA yayınlarının³ yanısıra FRA'nın ulusal katkılarında (toplumsal durum ve -güncellenmiş- hukukî raporlar) yayımlandığı şekliyle ilk araştırmanın verileri, kilit kaynak belgeleriydi. FRA ve Avrupa Konseyi arasındaki işbirliği anlaşması⁴ doğrultusunda bu raporlar ve veriler FRA tarafından İnsan Hakları Komiserliğiyle paylaşıldı. Komiserlik de araştırma süreci boyunca FRA'nın teknik uzmanlığından yararlandı.

Avrupa Konseyi üyesi diğer 20 ülkeye gelince, hukukî ve sosyolojik raporlar danışmanlar ve ulusal uzmanlar tarafından oluşturuldu. Tüm raporlar bağımsız denetçiler tarafından kalite güvencesinden geçirildi. Ancak ulusal ülke raporlarında ifade edilen görüş ya da fikirler İnsan Hakları Komiserliğinkileri yansıtmıyor olabilir. Bu iki takım halindeki 47'şer ulusal rapor, karşılaştırmalı raporun temelini oluşturuyor. Bu özet raporun okunabilirliği açısından dipnot başvuruları en gerekli bilgilerle sınırlandırıldı. Tüm ayrıntı ve başvurular, raporun ayrı olarak dağıtılacak kapsamlı sürümünde ve ulusal raporlarda bulunabilir. Bu raporun derlenmesinde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Demokrasi Kurumları ve İnsan Hakları Şubesi (ODIHR) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından sağlanan bilgiler de kullanıldı.

Bu raporun araştırmasının, veri erişilebilirliği açısından ciddi zorluklar içeren alanlarda yürütüldüğü vurgulanmalı. Homofobi, transfobi ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık hakkında sistematik olarak toplanmış veriler çoğu üye ülkede çok sınırlı ya da hiç yok. Veri eksikliği ciddi ve ayrıntılı bir inceleme gerektiriyor; ki bu sonuç, saha ziyaretleri sırasında görüşülen kamu yetkililerinin birçoğunun, veri toplanması ve işlenmesinin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmesiyle de doğrulandı. LGBT bireylerin sosyo-hukukî konumuna dair kapsamlı veri kümeleri elde edebilmek için veri toplanmasında belirgin iyileştirmelere ihtiyaç var.

Rapor aşağıdaki biçimde yapılandırıldı.

Komiserin üye devletlere, raporun bulguları üzerine inşa edilmiş olan önerileri kitabın başında bulunabilir.

Rapor, LGBT bireylere yönelik tutum ve algıların genel bir açıklamasını sunan bir bölümle başlıyor. Avrupa Konseyi üyesi ülkelere ilişkin tutum anketleri, araştırma ve çalışmalar burada veriliyor. Bu açıklama, gelecek tematik bölümlere genel bağlamsal bir giriş olarak düşünülebilir.

2. Bölüm, ilgili uluslararası ve Avrupa insan hakları standartlarını ayrımcılık karşıtı bakış açısından özetleyip, ardından da konuya ilişkin ulusal hukukî çerçeveleri, yasaklanan ayrımcılık temelleri olarak cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine atıfla anlatıyor. Bu bölüm aynı zamanda ayrımcılığı yasaklayan mevzuatın ulusal düzeyde hayata geçirilmesini de, eşitliği geliştirmek için ulusal

3. Bkz. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, "Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Homofobi ve Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği temelli Ayrımcılık, 1. Bölüm – Hukukî Analiz", 2008; "Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Homofobi ve Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği temelli Ayrımcılık, 2. Bölüm – Toplumsal Durum", 2009; "Homofobi, Transfobi ve Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği temelli Ayrımcılık: 2010 Güncellemesi – Karşılaştırmalı Hukukî Analiz", 2010.

4. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'yla Avrupa Konseyi arasında işbirliğine dair Avrupa Topluluğu'yla Avrupa Konseyi arasındaki anlaşma, madde 7.

kurumlar tarafından yürütülen çalışmaları ve üye ülkeler tarafından üstlenilen önlem girişimlerini de katarak inceliyor.

3. Bölüm uluslararası insan hakları hukuku tarafından korunan yaşam hakkı ve güvenliğe odaklanıyor. LGBT bireylerin nefret suçu, nefret söylemi ve diğer şiddet eylemlerinin ne ölçüde mağduru olduğunu gösteriyor. Ayrıca bu bölüm, cinsel yönelimleri ya da cinsiyet kimliklerine bağlı olarak zulüm gördükleri ülkelerden kaçan sığınmacılar için yürürlükteki koruma düzeneklerini inceliyor.

4. Bölüm LGBT bireylerin, örgütlenme, ifade ve toplantı özgürlüklerinden yararlanma yoluyla topluma katılımını işliyor. Bu bölümde Onur etkinliklerinin düzenlenmesiyle ilgili engeller ve LGBT örgütlerinin kayıt edilmesiyle ilgili sorunlar ele alınıyor.

5. Bölüm özel hayat ve aile hayatı konularını inceliyor. Trans bireylerin tercih ettikleri cinsiyetin yasal tanınırlığını kazanmada karşılaştıkları özgül sorunlara dikkat çekiyor. Hemcins birlikteliklerinin ve çocuğun yararına istinaden ebeveynlik haklarının tanınması da bu bölümde irdeleniyor.

6. Bölüm LGBT bireylerin sağlık hizmetleri, eğitim ve istihdama erişimini ele alıyor. Bu bölüm LGBT bireylerin, toplumsal içerilme ve esenlikleri açısından elzem olan erişilebilecek en yüksek sağlık, eğitim ve istihdam standartları haklarından ne ölçüde yararlanabildiklerini inceliyor.

Genel sonuçlar bu raporun en sonunda bulunabilir. Bunlar politika odaklı ve ileriye yöneliktir. Bu raporda kullanılan terim ve kavramlar, bir ekte açıklanmıştır.

Sonuçlar

Bu rapor Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkedeki LGBT bireylerin insan hakları durumuna genel bir sosyo-hukukî bakış sunuyor. Çeşitli tematik alanlarda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılıktan korunmada ciddi kusurların yanı sıra olumlu gelişmeleri de saptıyor. Rapor aynı zamanda yasal çerçevelerin ötesine bakıyor ve LGBT bireylerin gündelik hayatlarında maruz bırakılmaya devam ettiği homofobi ve transfobiyi açıkça ortaya koyuyor. LGBT bireylerin evrensel olarak tanınmış insan haklarından bütünüyle yararlanabilmelerini sağlayacak yasal reformlar ve toplumsal değişimi gözetmek için üye devletlerin daha fazla çabasına ihtiyaç var.

Tutumlar ve algılar

Eşcinselliğin suç sayılması ve tıbbileştirilmesi durumu Avrupa'nın geçmişinde kalmış olmasına karşın gey, lezbiyen ve biseksüel bireylere yönelik tutumlar hâlâ çoğu kez birinin cinsel yönelimini neyin oluşturduğuna ilişkin çağ dışı ve yanlış bilgilerle belirleniyor. Trans bireyler özellikle tıbbileştirilmiş ve önyargılı bir ortamla karşı karşıya kalmaya devam ediyor. Tüm üye ülkelerde homofobik ve transfobik tutumlar saptandı, ancak tutumlar, Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkede, aynı ülke içinde ve ülkeden ülkeye belirgin farklılıklar gösteriyor. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği hakkında önyargısız ve gerçeklere dayanan bilgileri medyada, okullarda ve genel olarak toplumda yayarak, bu tür tutumları ve iyice kök salmış önyarguları dengelemeye acilen ihtiyaç var.

LGBT bireylerin görünmezliği ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin ilgili insan hakları tartışmalarında yer almaması bu rapor için veri toplanması sırasında yinelenen bir durum oldu. En temel düzeyde, birçok LGBT birey, okulda, işte, mahallelerinde ya da ailelerinde olumsuz tepkilerden çekindiklerinden gündelik hayatta görünmez kalıyor. "Açık" olmanın tacize, reddedilmeye, fiziksel şiddete ve ayrımcılığa yol açacağından korkuyorlar. Pek çok LGBT birey cinsel yönelimini ya da cinsiyet kimliğini gizleyip toplumda mevcut olan heteronormativiteye uyum sağlıyor. Çeşitli üye ülkeler, LGBT bireylere yönelik olumsuz tutumları sorgulama amaçlı eğitim ve diyalogu geliştiren programlar başlattı. Olumsuz klişeleri dengelemek için bu tür girişimlerin Avrupa çapında sürekli olarak izlenmesi gerekir.

Yasal standartlar ve uygulamaları

Üye ülkelerin büyük çoğunluğu, cinsel yönelimleri yüzünden kişilere ayrımcılığı yasaklamak ve ortadan kaldırmak üzere yasalar çıkardı. Trans bireylerse çoğu üye ülkede mevcut ayrımcılık karşıtı mevzuatta daha az sarıh biçimde korunuyor. Koruma kapsamına dâhil edildiklerinde genellikle bu açık bir şekilde belirtilmemiş oluyor, ya da koruma, sınırlı bir cinsiyet kimliği kavramının ötesine geçmiyor, bu da etkisini ciddi biçimde azaltıyor. Üye ülkelerin ayrımcılık karşıtı mevzuatta "cinsiyet kimliği"ni bir ayrımcılık temeli şeklinde açıkça tanımlayarak bu duruma bir çözüm getirmesine acilen ihtiyaç var.

Çoğu üye ülkede resmî veri bulunmaması yüzünden LGBT bireylere yönelik cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerine dayalı ayrımcılığın boyutlarını tam bir kesinlikle saptayabilmek zor. Bu durum, ayrımcılıkla ilgili olarak STÖ'ler tarafından sağlanan verilerle keskin biçimde çelişiyor. Üye devletlerin, mevcut resmî verilerle sivil toplum tarafından sağlanan bilgiler arasındaki

bu uyuşmazlığı göz önünde tutarak ayrımcılık karşıtı mevzuata erişim ve bu mevzuatın etkin biçimde hayata geçirilişini yeniden gözden geçirmelerine ihtiyaç var. Eşitliğe önyak olan ulusal kurumların, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılıkla mücadele etmede ve şikâyet düzeneklerini LGBT bireyler için erişilir kılmada kilit bir rol oynaması gerek. Ancak pek çoğu, cinsel yönelime dayalı ayrımcılığının üzerine eğilebilmek için açık bir yetkilendirmeden yoksun ve cinsiyet kimliği temeline ilişkin durum daha da kötü.

Kapsamlı eşit muamele mevzuatına, hayata geçirilebilmesi için uygun idarî önlemler de eşlik etmeli. Bir avuç Avrupa Konseyi üyesi ülke LGBT bireylerin istihdam sektöründe uğradığı ayrımcılığa ve genç LGBT bireylerin okulda ya da diğer ortamlarda gördüğü akran zorbalığına (bullying) eğilmek için ulusal politikalar başlattı. Diğer üye ülkeler de bu tür girişimlerden ilham alabilir.

Koruma: şiddet ve sığınma

LGBT bireyler, ciddi şekilde nefret suçlarına ya da nefret saikli olaylara maruz kalma riski taşıyor. Failerin, mağdurun gerçek ya da algılanan cinsel yönelimine ya da cinsiyet kimliğine karşı derinden hissettiği bir nefret ve reddedişten kaynaklı bu tür şiddet, üye ülkelerin mevzuatında nadiren özel olarak ele alınıyor. Bu tür şiddetin eksik bildirimini bir sorun, çünkü mağdurlar, nefret saikli suç, söylem ve vakaları etkin biçimde soruşturacak şekilde uygun eğitimi olmayabilen kolluk kuvvetlerine güvenmiyor. Vakalar ya da suçlar bildirilse de, homofobik ve transfobik saikler çoğu üye ülkenin ilgili mevzuatında tanınmadığından, önyargı saikinin genelde resmî istatistiklerde yer almadığına dair bol miktarda belirti var. Politikacılar ve dinî şahsiyetler de dâhil olmak üzere LGBT bireylere yönelik ayrımcı ve kışkırtıcı dil, sorunu körüklüyor ve nefret saikli vakaların oluştuğu ve açıktan güçlü bir kınamanın olmadığı, tersine göz yumulduğu bir iklime zemin hazırlıyor. Üye devletler LGBT bireylere yönelik nefretle mücadele için çabalarını artırmalı.

Sığınma talepleri alanında, üye devletlerin çoğunluğu cinsel yönelimin sığınma taleplerinde “belli bir toplumsal gruba mensubiyet” mefhumu altında bir zulüm gerekçesi olabileceğini kabul ediyor. Ancak cinsiyet kimliğinin de insanların ülkelerinden kaçması için bir gerekçe olabileceği ancak bir avuç ülke tarafından kabul ediliyor. Üye devletler LGBT sığınmacıların uluslararası olarak korunmasına ilişkin BMMYK ilkelerinden ilham almalı.

Katılım: toplantı, ifade ve örgütlenme özgürlükleri

Şiddet içeren ve ayrımcı tepkiler, çoğu kez, LGBT bireyler biraraya gelip dernekler kurduğunda, görüşlerini ifade ettiğinde ya da gösteri yürüyüşleri yaptığında ortaya çıkıyor. Çoğu üye ülkede LGBT bireylerin örgütlenme, ifade ve toplantı hakkına riayet edilirken, son yıllarda birkaç ülkede barışçıl LGBT eylemlerine yasaklar ve idarî engeller kondu. Bazı durumlarda polis barışçıl eylemcileri şiddetli saldırılardan korumada başarısız oldu. Böyle yasaklar ve engellemeler olduğunda, LGBT örgütleri çoğu zaman yetkililerin kararlarını bozmak için mahkemelere başvurmak zorunda. Aynı olgu LGBT dernekleri örgütlerini kayıt ettirmeye çalıştığında da görülebiliyor: bazı yasaklar yine mahkemeler tarafından bozuldu. Üye ülkelerin LGBT örgütlerine ve barışçıl toplantılara yasak koymak için hiçbir haklı gerekçesi yok, çünkü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu konuda açık standartlar koymuş durumda. Aynıısı “eşcinsellik propagandası”nı suç sayma girişimleri için de geçerli, çünkü bu, ifade özgürlüğüne aykırı.

Mahremiyet: cinsiyet tanınması ve aile hayatı

Trans bireyler tercih ettikleri cinsiyetlerinin yasal olarak tanınması yönündeki çabalarında ciddi sorunlarla karşılaşılıyor. Çoğu ülkede uygun mevzuatın yokluğunun yanısıra hantal ve karmaşık

usûller, birçok üye ülkenin, trans bireylerin tercih ettiği cinsiyeti tanımamasına neden oluyor. Yirmidokuz üye ülke yeniden cinsiyet tayini ameliyatını şart koşarken, 15 üye ülkeyse trans bireyin evli olmamasını şart koşuyor, ki bu da, kişi halihazırda evliyse, boşanmayı zorunlu kılıyor. Üye devletlerin Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararları ve son zamanlarda birkaç üye ülkedeki yasal reformlar ışığında mevzuatlarını gözden geçirip uyarlamalarına acilen ihtiyaç var.

İlişkilerini yasal olarak tasdik etmek isteyen hemcins çiftler çoğu Avrupa Konseyi üyesi ülkede ciddi zorluklarla karşılaşılıyor. Aile yasası, büyük ölçüde ulusal bir yetki meselesiye de, tek fark eşlerin cinsel yönelimleriye, haklar ve yardımlara erişimde hemcins çiftlerle farklı cins çiftler arasındaki farklı muameleyi haklı çıkarmak, Avrupa insan hakları hukukuna göre giderek zorlaşıyor. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Sözleşmesi'nden hareketle hemcins eşlerin "aile hayatı" sürdüğünü ve Sözleşme'nin bu alandaki koruması altına girdiğini kabul etti.

Sağlık hizmetlerine, eğitime ve istihdama erişim

LGBT bireyler sağlık hizmetlerine erişimde geniş çaplı sorunlar yaşıyor. Sağlık çalışanları arasında, LGBT bireylerin sağlık sorunları hakkındaki sınırlı bilgi ve farkındalık, ve işlem yapmayı reddetme, belirlenen engellerden yalnızca bazıları. Dahası, uluslararası tıbbî sınıflandırmalara aykırı olarak, bazı üye ülkelerde tıp alanında çalışanlara hâlâ eşcinselliğin hastalık olduğu öğretiliyor. Trans bireyler sağlık hizmetlerine erişimde özgül sorunlarla karşılaşılıyor. 13 üye ülkede yeniden cinsiyet tayini işlemi için uygun altyapı yok ya da yetersiz. Trans bireylerin bu işlemde yararlanabilmek için yurtdışına gitmekten başka seçeneği yok. Dahası, yeniden cinsiyet tayini işlemine erişmek isteyen birinin, genellikle, "herkese tek beden elbise" tarzı, cinsiyet disforisi teşhisinin de bulunduğu, katı bir önkoşul listesini yerine getirmesi gerekiyor. Günümüzün aşırı derecede tıbbileşmiş uygulamalarına eğilebilmek için, trans bireylere dair, insan hakları yaklaşımına doğru kökten bir yön değişikliği gerekli.

Okullarda akran zorbalığı, hemen hemen tüm üye ülkelerde, LGBT bireylerin yaşamlarında çok erken bir evreden itibaren mevcut. Yalnızca çok az üye ülkede LGBT öğrencilere, öğretmenlere ve çalışanlara karşı akran zorbalığı ve tacizle mücadele için politikalar yürürlükte. Bu nedenle okullar LGBT bireyler için güvenli bir ortam olarak deneyimlenmiyor. Ders kitapları eşcinselliğin hastalık olduğuna dair bilgiler iletebiliyor; bunlar genç LGBT bireylerin sağlıklı gelişimine katkıda bulunmuyor. Üye devletler okullarda zorbalığı önlemek ve nesnel bilgi sağlamak için daha fazlasını yapmalı.

LGBT bireyler istihdam sektöründe ayrımcılık yaşıyor. Ayrımcılığı yasaklayan ulusal yasaların çoğunluğu cinsel yönelimi istihdam alanındaki ayrımcılık saiklerinden biri olarak kabul ettiği halde, cinsiyet kimliği (cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet saiki tarafından kısmen kapsansa da) genelde dâhil edilmiyor. Trans bireyler emek piyasasına erişirken özgül sorunlar yaşamakla kalmıyor, özel hayata ve cinsiyet kimliği tarihçelerine ilişkin, kişisel açıdan hassas verilerin ifşasıyla ilgili problemlerle de karşılaşılıyorlar. Makul düzenleme kavramı, trans bireylerin istihdama erişimini iyileştirmek için bu bağlamda daha da geliştirilmeli. Bazı sendika ve işverenler LGBT çalışanların tamamıyla içerilmesini teşvik ederek işyerinde çeşitliliği geliştirmek için önlemler ve uygulamalar başlattı. Bu tür girişimlerin üye devletler tarafından desteklenmesi gerekir.

Veri Toplama, araştırma ve denetleme

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık, homofobi ve transfobi hakkındaki resmî verilerin genel anlamda eksikliği, düzeltici önlemler önünde ciddi bir engel oluşturuyor. Üye devletlerin bu meseleler hakkında veri toplamasına ihtiyaç var. Bu veriler olmadan, bu raporda saptanan insan hakları alanındaki pek çok zorluğa eğilmek için elzem olan bilgilendirilmiş

karar verme ve denetlemenin sağlam bir temeli olamaz. Gizlilik sorunları düzgün biçimde ele alındığında, veri toplama mekanizmalarını oluşturmak, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık ve tahammülsüzlükle mücadele için politikalar geliştirip hayata geçirmenin başlangıcı olabilir. Elbette bu ancak sorunların varlığını, ve ayrımcılık, transfobi ve homofobiyle mücadele edilmesi ve gelişimin denetlenmesi gerektiğini kabul edecek siyasal irade var olduğunda başarılı olabilir. Bazı üye devletlerin bu alanda deneyimi var ve bir dizi net ve güvenilir gösterge ve nirengi noktası tesis ederek bir gelişme için zemin oluşturabilecek iyi uygulamalarını paylaşabilirler.

Genel bakış

Bu raporun kaleme alınmasındaki önemli çıkış noktalarından biri, Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkenin yetkilileriyle diyalog için bir araç sunmaktı. Bu bakımdan hem yasal hem de idarî alanda gerekenlerin yapılması için temel bir değerlendirme çalışması olarak da görülebilir. 2010 tarihli Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı tüm Avrupa Konseyi üye ülkelerinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığını önlemek üzere etkin politikalar geliştirip hayata geçirmeye dönük somut adımlar atmak için gerekli politik itici gücü zaten sağladı.

Bu raporun kapsamındaki tüm alanlardaki ilerlemeyi ölçmek için ulusal ve uluslararası denetim gerekiyor. Üye ülkelerde, eşitliği geliştiren ulusal kurumların denetlemede önemli bir rolü var. LGBT bireyleri temsil eden sivil toplum örgütleri bu sürece katılabilmeli. Avrupa Konseyinin ve onun denetim mekanizmalarının sunabileceği artı değerler var. Avrupa Konseyi ayrıca bu alandaki Avrupa standartlarını ve uluslararası standartları hayata geçirmede üye ülkelere destek sağlamalı.

Ayrıca, bu raporun gösterdiği gibi, Avrupa Konseyi üyesi 47 ülke tarafından belirlenen standartların, LGBT olduğu için zulüm, baskı ve hatta ölüm cezasıyla karşı karşıya olunan ülkelerdeki LGBT bireylere sağlanan korumaya doğrudan bir etkisi var. İnsan haklarının daha genel olarak geliştirilmesi için bu gerçeğin farkına varmaya ve diğer forumların dikkatine sunmaya ihtiyaç var. Heryerdeki LGBT bireylerin evrensel haklardan tam anlamıyla yararlanabilmesini garanti altına almak için, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, AGİT ve BM'nin ayrımcılık yapılmaksızın insan haklarını hayata geçirme amacı etrafında ortak hareket etmeleri çok önemli.

